

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING RIVOJLANISHI VA TA'LIM TARBIYASINI SHAKILLANTIRISH

Sattorova Zeboxon Ruzmetovna

Xorazm viloyati Urganch shahar DMTT-16 direktori

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishi va ta'lim tarbiyasini shakllantirish, jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish haqida ma'lumot berilgan.

Аннотация: В данной статье представлена информация по развитию и формированию обучения и физического развития детей дошкольного возраста.

Abstract: This article provides information on the development and formation of education and physical development of preschool children.

Kalit so'zlar: maktabgacha yoshdagi bolalar, ta'lim, tarbiya, rivojlanish, faoliyat, jismoniy rivojlanish, intellektuallik.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, обучение, воспитание, развитие, активность, физическое развитие, интеллектуальность.

Key words: children of preschool age, education, upbringing, development, activity, physical development, intellectuality.

Tarbiya-aniq maqsadli hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga, ularning ohgini, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayon; Ta'lim-ta'lim oluvchilarga chuqur nazariy bilim, malakalar va amiliy ko'nikmalar berishga, shuningdek ularning umumta'lim va kasbiy bilim, malaka hamda ko'nikmalarini shakllantirishga, qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan tizimli jarayon;

Beruniy ota-onalarning bolalari bilan birga harakat qilishlari, turli o'yinlar uyushtirishlari, ular bilan o'zaro suhbatlar o'tkazishlari maqsadga muvofiq deb maslahat beradi. Beruniy tarbiyaning maqsadi va vazifalari haqidagi, shaxsning rivojlanish to'g'risidagi fikrlarining zamirida insonparvarlik g'oyasi yotadi. U har bir ota-onaga o'z farzandlariga ana shu g'oyani singdirishi zarur degan xulosaga keladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar hayotini muhim uyushtirish, ularni vaqtdan to'g'ri va unumli foydalanishning asosiy garovi ekanligini ota-onalar o'z farzandlariga o'qitirishlari lozim. Bola tarbiyasi masalalari bo'yicha Abu Ali ibn Sino "Tadbir almanozil" nomli asarini yozgan. Unda olim ota-onaning bolalarni tarbiyalashdagi vazifalarini yoritilgan. Asarda oilada onaning vazifasi va burchiga, oila munosabatlariga to'xtalar ekan, ayniqsa ota-onalarning oilada mehnatsevarligi bilan farzandlarini ham kasb va xunarga o'rgatish borasida muxim fikrlar bayon etadi. Ibn Sino tarbiyaviy qarashlarida oila va oilaviy masalalarga keng o'rin berilgan. Oilada

farzand tarbiyasini to'g'ri yo'lga qo'yishning asosiy vositasi uning manaviy olamida etiqodni shakllantirish deb xisoblagan edi olim. Yusuf Xos Xojib "Qtudg'u bilig" asarida oilaviy maishiy turmush muammolariga ham katta e'tibor beradi. Ota-onalar nazoratda bo'lgan bolaning ma'suliyat hissi rivoj topadi. Shu sababli ham bola tarbiyasida ota-onaning mavqeyi alohida ahamiyatga egadir. Ular tanlagan to'g'ri yo'l farzandlarining kelajakni, kamoloti uchun psixologiyasida muhimdir. Mirzo ulug'bekning qarashlarida bolaning bilim olishga bo'lgan qiziqishi havasini oshirishda u tarbiyalanayotgan muhit muhim o'rin tutadi. Kaykovus "Qobusnoma" pandnomasida o'z farzanding sening haqingda qanday bo'lishini iishlasang, sen ham ota-ona haqida shunday bo'lg'il deb yoshlarni ota-onasini hurmat qilishga e'zozlashga, mehr-oqibatli bo'lishga da'vat etadi. Bola tarbiyasi masalasi buyuk mutafakkir masalasi buyuk mutafakkir Alisher Navoiy merosida ham munosib o'rin egallaydi. U o'zining qator asarlarida ta'lim-tarbiya masalalari umuminsoniyg'oya ekanligini ta'kidlaydi.

Bolalar temperamenti xususiyatlariga ko'ra ham bir-birlaridan ajralib turadilar:

✚ xushchaqchaq, sergap, quvnoq, xayotning o'zgaruvchan sharoitlariga tez moslasha oladigan o'z bolalar sangvennik timperamentga mansub;

✚ qo'shimcha noxush kayfiyatda yuradigan, ta'sirchan, kamgap, sust bolalar-melanxolik temperamentga kiradilar;

✚ xotirjam, befarq, kamharakat, nutqi sust bolalar flegmatik;

✚ jaxldor, betoqat, serzarda, xarakatchan bolalar xolerik hisoblanadilar.

Bolalar kattalarning yordamiga muxtoj bo'lishiga ham qarab bir-birlaridan farq qiladilar. Ba'zi bolalar biror hatti-harakatni bajarishni bir necha marta ko'rsatish, tushuntirish kerak. Bolalar o'zlarini qiziquvchanlik, aqliy faolliklariga qarab ham bir-birlaridan ajralib turadilar. Bolalarning maktabga psixologik tayyorgarligi keng va mukammal bo'lib rivojlangan bo'lishi darkor. Bolalarga qanchalik yaxshi bilim bersak, o'ylaymizki ular kelajakda Vatanga sadoqat ruhida, yetuk inson bo'lib yetishadilar. Demak, tarbiyachi bola shaxsida axloqiy histuyg'ularni tarbiyalash uchun hamma vosita va metodlarni qo'llasa, yaxshi xulq namunalarini o'rgatish ancha oson kechadi.

Bola shaxsini rivojlantirishda tarbiyaning o'rni bola shaxsining shakllanish jarayoni tarbiya va ta'lim sharoitida insoniyatning ijtimoiy-tarixiy tajribasini o'zlashtirish orqali amalga oshiriladi. Bu xilma-xil faoliyat turlarida ro'y beradi. Bolaning ijtimoiy tajribasini o'zlashtirish uzoq davom etadigan murakkab jarayondir. Qiyinchilik shundan iboratki, bola, bir tomondan, mazmun, hajm va umumlashtirish darajasi jihatidan murakkab bo'lgan insoniy tajribani o'zlashtirishi kerak bo'lsa, ikkinchi tomondan, u mazkur tajribani o'zlashtirish usullarini hali egallamagan bo'ladi. Tarbiyaning o'zgarishi bolaning «eng yaqin rivojlanish zonalari» (L.S. Vigotskiy) bilan bog'liq bo'lib, ular ancha murakkab mazmundagi bilimlar, ko'nikmalar, faoliyat turlari va hokazolarni o'zlashtirishga ruhiy-fiziologik imkoniyatlar paydo bo'lishi bilan ajralib turadi. Tarbiya va ta'lim eng yaqin rivojlanish zonasiga asoslanib, bugungi

rivojlanish darajasidan oldinda boradi va bolaning rivojlanishi uni olg'a harakatlantiradi. Inson shaxsining rivojlanishi bir qancha bosqichdan o'tadi. Har bir navbatdagi bosqich avvalgisi bilan mustahkam bog'liq bo'ladi, avval erishilgan bosqich yanada yuqoriroq bosqichning tuzilishiga uzviy tarzda qo'shiladi. Ilk yosh bosqichida shakllanadigan rivojlanish odam uchun doimiy ahamiyatga ega bo'ladi. Bola shaxsini rivojlantirishda tarbiyaning yetakchilik roli pedagogning ham yetakchilik rolini, uning har bir bola shaxsini shakllantirish uchun mas'uliyatini qaror toptiradi. Taniqli pedagog A.S. Makarenko pedagogning roli va mas'uliyatini ta'kidlab, shunday yozgan edi: «Tarbiyaviy ta'sirning g'oyat qudratli ta'sir ko'rsata olishiga ishonchim komil. Agar odam yomon tarbiyalangan bo'lsa, bunda faqat tarbiyachilar aybdorligiga aminman. Agar bola yaxshi bo'lsa, buning uchun u o'z bolaligida tarbiya topganidan qarzdordir».

Maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish ham Konsepsiyaning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Mazkur tizimda innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini maktabgacha ta'lim tashkilotlarini kompyuterlar bilan ta'minlash, internet tarmog'iga ulanishi bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzining shakllanish sohasi quyidagi kichik sohalarni o'z ichiga oladi:

- yirik motorika;
- mayda motorika;
- sensomotorika;
- sog'lom turmush tarzi va hayot xavfsizligi.

Har bir soha o'z nomidan kelib chiqib bolalarda turli xildagi ko'nikmalarni shakllantiradi. Yirik motorika kichik sohasida bola tana a'zolarini o'rganadi.

Bola insoniyat qo'lga kiritgan barcha yutuqlarni faol ravishda o'zlashtirib, egallab boradi. Bunda predmetlar olamini, ular yordamida amalga oshiriladigan hatti-harakatlarni, tilni, odamlar orasidagi munosabatlarni egallab olishi, faoliyat motivlarining rivojlanishi, qobiliyatlarning o'sib borishi, katta yoshli kishilarning bevosita yordamida amalga oshirilib borilmog'i kerak. Asosan, shu davrdan boshlab bolaning mustaqil faoliyati kuchaya boshlaydi. Bog'cha yoshdagi bolalarga beriladigan tarbiya, ularning murakkab harakatlarini o'zlashtirish, elementar gigiena, madaniy va mehnat malakalarini shakllantirish, nutqini rivojlantirish hamda ijtimoiy axloq va estetik didining dastlabki kurtaklarini hosil qilishga qaratilishi lozim.

Bog'cha yoshidagi bolalarning ehtiyojlari va qiziqishlari jadal ravishda ortib boradi. 3-7 yoshli davrida bolalarning asosiy faoliyati quyidagi ketma-ketlikda kechadi:

- predmetlarni o'rganishi;
- individual predmetli o'yinlar, jamoa syujetli-rolli o'yinlar;

- individual va guruhij ijod;
- musobaqa o‘yinlari;
- muloqot o‘yinlari;
- uy mehnati.

Bog‘cha yoshidagi bolalar nutqni bir muncha to‘la o‘zlashtirganlari va haddan tashqari harakatchanliklari tufayli ularda o‘zlariga yaqin bo‘lgan katta odamlar va tengdoshlari bilan munosabatda bo‘lish ehtiyoji tug‘iladi. Ular tor doiradan kengroq doiradagi munosabatlarga intila boshlaydilar. Ular endi bog‘chadagi o‘rtoqlari va qo‘ni-qo‘shnilarning bolalari bilan ham jamoa bo‘lib o‘ynashga harakat qiladilar. Hamma narsani bilib olishga bo‘lgan ehtiyoj kuchayadi. Bog‘cha yoshidagi bola tabiatiga xos bo‘lgan kuchli ehtiyojlardan yana biri, uning har narsani yangilik sifatida ko‘rib, uni har tomonlama bilib olishga intilishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruzasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2017.

2. Sh.M Mirziyoyev Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. – T.: “O‘zbekiston”. – 2017.

3. Sh.M Mirziyoyev Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora – tadbirlari to‘g‘risida”gi 2020 yil 24 yanvardagi PF -5924 – sonli farmoni.

5. Sh. Yuldashova “maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy Rivojlanish kompetensiyalari” 2020y.